

УДК 339.92

25 РОКІВ ОЧЕС: ПІДСУМКИ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

**ХОМАНЕЦЬ В.А.,
кандидат
економічних наук,
заступник
начальника
Управління
економічного
співробітництва
МЗС України,
начальник відділу
міжнародних
фінансових
інституцій**

У статті підсумовано досягнення та оцінюється ефективність діяльності ОЧЕС. Показано, що її практична концептуальна модель залишається у стані невизначеності зі статусом допоміжної структури загальноєвропейського інтеграційного процесу та можливою перспективою формування самостійної регіональної системи інтеграції. З остаточним вибором моделі майбутнього розвитку пов'язані її міжнародна роль і ті функції, які спроможеться взяти на себе ОЧЕС при формуванні ефективної регіональної системи безпеки.

Ключові слова. ОЧЕС, регіональна інтеграція, статутні завдання ОЧЕС, безпековий вимір економічної інтеграції, економічна стратегія розвитку регіону.

На сучасному етапі глобалізації процеси регіональної інтеграції все активніше охоплюють країни, що розвиваються, а також транзитивні країни, і створення ОЧЕС стало шляхом до реалізації цієї тенденції. При цьому, регіональні об'єднання таких країн мають характерні цілі і конкретні відмінності. Так, зокрема, первинними мотивами формування ОЧЕС була необхідність усунення перешкод у використанні транспортних артерій та вирішення екологічних проблем, а основною ознакою функціонування організації – превалювання двосторонніх зв'язків над багатосторонніми. Феномен ОЧЕС полягає в тому, що це перше велике інтеграційне угруповання країн постконфронтаційного етапу розвитку, яке поєднало держави, що до останнього часу розвивались, орієнтуючись на принципово різні економічні й політичні моделі.

Традиційно вважається, що економічна інтеграція - найважливіший інструмент взаємодії країн, які мають територіальну наближеність та спільні інтереси. Вона сприяє створенню тісних соціально-економічних і політичних відносин. Економічна інтеграція не тільки створює умови для більш вільної торговельної діяльності за рахунок ефективного використання ресурсів, але й сприяє підвищенню добробуту громадян у регіоні [1, с. 19–53; 2, с. 9–27.; 3, с. 39–87.].

Попередня інтеграційна модель, що охоплювала більшість держав регіону і не витримала випробування часом, тим не менше, залишила по собі розгалужену систему економічних взаємозв'язків, потенціал яких ще може бути корисним у разі їх раціонального використання. Перебудова цих економічних стосунків на ринкових засадах, поряд із зміцненням зв'язків з державами регіону, що вже володіють економікою сучасного типу, має стати органічною частиною загальноєвропейського економічного процесу.

Розвиток співробітництва між країнами Чорноморського регіону став можливим завдяки незворотним змінам у політико-економічній структурі Європейського континенту, відновленню чи зміцненню державності багатьох країн регіону.

Ініціатива, спрямована на створення так званого Чорноморського регіону економічного співробітництва з метою активізації співпраці причорноморських держав і прилеглих до цього регіону країн, була висунута президентом Туреччини Т. Озалом наприкінці 1990 року [4, р.3]. Саме завдяки наполегливості та послідовності турецької сторони, яка не обмежилася лише самим фактом висунення ініціативи, ідея інтенсифікації економічного співробітництва в регіоні Чорного моря отримала реальні форми.

При розгляді процесу формування Чорноморського угруповання, а в подальшому створення та еволюції Організації чорноморського економічного співробітництва, важливо, зокрема, розглянути і причини, що спонукали Туреччину не тільки виступити з вищезазначеною ініціативою, але й взяти на себе, на першому етапі, вирішення всього комплексу організаційних та фінансових проблем, пов'язаних зі створенням регіонального угруповання.

Позиція Туреччини у питанні створення ОЧЕС була обумовлена низкою факторів. Насамперед, це бажання Туреччини за допомогою створення міжнародної економічної регіональної організації

зміцнити свою роль, як однієї з країн-лідерів регіону, а також посилити стратегічні позиції у питанні набуття членства в Європейському Союзі. Крім того, дана країна вбачає в можливості участі у причорноморській інтеграції реальний шлях до збільшення власного експортного потенціалу і таким чином часткового вирішення проблеми значної зовнішньої заборгованості [5, с. 28].

Також, певний вплив на позицію Туреччини мав фактор швидкого зростання населення країни. Регіональна інтеграція, як свідчить досвід ЄС, може створити передумови для постійного розширення кількості робочих місць.

Досить велике значення для Туреччини мало і те, що активізація причорноморського співробітництва дозволяє стимулювати розвиток більш відсталих причорноморських районів країни. З метою розвитку слаборозвинутих районів, територію Туреччини було розподілено на три частини. З 7 адміністративних та географічних зон, до промислово розвинутих зон належать зони Мармара, Егейська та Середземноморська. Таким чином, найбільш розвинуті, динамічно зростаючі райони Туреччини розташовані на заході та півдні. На середземноморському узбережжі уже діє три вільні експортно-промислові зони – Анталія, Мерсин та Ізмір. До числа зон першого ступеню пріоритетності розвитку відносяться Східна та Південно-Східна; другої пріоритетності - частина Центральної Анатолії та Чорноморська зона [6, 55–64 р.].

Нагадаємо, що однією з форм залучення інвестиційного капіталу для стимулювання процесу регіоналізації було створення особливих економічних зон, або зон вільного підприємництва. Світовий досвід демонструє, що завдяки їх розвитку країна або регіон отримують можливість з великим зиском для себе користуватись перевагами відкритої економіки, глобальної взаємозалежності та регіональної специфіки. Разом зі створенням в межах цих зон сприятливого інвестиційного клімату для підприємницької діяльності, створювалися умови для надходження іноземного капіталу. До того ж ці зони мали бути одним із кроків до створення єдиного митного простору країн Чорного моря.

Покажемо, є те, що Туреччина ще до входження до ОЧЕС накопичила значний досвід у створенні вільних економічних зон (ВЕЗ), і зараз на її території функціонують вже декілька ВЕЗ у тому числі в Мерсині і Анталії на півдні Туреччини, а також у Стамбулі. Понад 800 іноземних та турецьких ком-

паній мають ліцензії на роботу в чотирьох турецьких БЕЗ, де вони отримали право на 100% репатріації капіталу, 100% іноземних капіталовкладень, та повне звільнення від митних зборів: імпорتنих податків та інших видів оподаткування [7].

Враховуючи вищезгадане можливо зробити висновок, що головною метою зусиль Туреччини щодо створення ОЧЕС є сприяння розвитку національної економіки, а також забезпечення стабільного економічного зростання у майбутньому та закріплення лідерської позиції в регіоні.

Таким чином, турецька ініціатива, підтримана іншими країнами регіону, віднайшла своє втілення у підписаній 25 червня 1992 року Стамбульській Декларації про Чорноморське економічне співробітництво, яка визначила загальні рамки діяльності цього міждержавного об'єднання [8, 85–114 р.]. Декларацію підписали 11 країн: Азербайджан, Албанія, Вірменія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Туреччина, Україна.

Чорноморське економічне співробітництво засноване на принципах, викладених у Гельсінському Заключному Акті, Паризькій Хартії для Нової Європи та на таких суспільних цінностях, як демократія, права та свободи людини, процвітання держав завдяки забезпеченню економічних свобод, соціальної рівності та безпеки для всіх країн-учасниць. Принципи, проголошені в Декларації були закріплені у Статуті Організації чорноморського економічного співробітництва. Всі цілі та принципи, закріплені у цих документах, повністю відповідають положенням Статуту ООН. Тут, передусім, слід зазначити, що як унікальне за своїм складом утворення, направлене на сприяння взаємодії та гармонізації стосунків країн-учасниць, ОЧЕС безумовно мало зробити свій внесок у створення майбутнього загальноєвропейського економічного простору [9].

З набуттям 1 травня 1999 року чинності Статуту Організації чорноморського економічного співробітництва, який був підписаний 5 червня 1998 року під час Ялтинського Саміту глав держав/урядів країн-учасниць ЧЕС, ця структура трансформувалася у повноцінну міжурядову регіональну організацію [10, 1–16 р.].

Загалом, модель ОЧЕС орієнтована на покращення стосунків між діловими колами країн-членів, на сприянні прямим контактам між підприємствами, компаніями та фірмами як держав регіону, так і країн за межами цього угруповання.

На основі аналізу базових документів до найпріоритетніших цілей заснування ОЧЕС можна віднести [11, 1–16 р.]:

- сприяння та заохочення індивідуальної та колективної ініціативи, як важливого фактору досягнення задач, передбачених підсумковою Декларацією 1992 року;

- внесок у розвиток конкурентноздатної ринкової економіки в регіоні Чорного моря;

- збільшення потенціалу та інноваційної спроможності підприємств та створення, таким чином, нового виробничого потенціалу для двосторонніх та багатосторонніх ділових контактів.

Важливо, що зазначені цілі мають бути досягнуті, серед іншого, шляхом забезпечення підтримки малих та середніх підприємств та полегшення вільного руху представників ділових кіл країн-членів. Це значно має покращити умови для інвестування, руху капіталу та різних форм промислового співробітництва, зокрема шляхом укладання та введення в дію договорів про уникнення подвійного оподаткування та про сприяння та захист інвестицій, стимулюючи співробітництво у вільних економічних зонах та полегшуючи обмін інформацією по міжнародних тендерах, що проводяться в країнах-членах Організації [12].

У зв'язку з цим Організацію чорноморського економічного співробітництва слід розглядати як унікальну можливість для усіх країн, що об'єдналися у такий спосіб, оскільки тут закладено можливості для суттєвого покращення економічного потенціалу всього регіону.

Насамперед зазначимо, що регіональне співробітництво Чорноморських країн розглядалося в тісному зв'язку і взаємообумовленості з загальноєвропейськими і світовими процесами. Країни-засновники ОЧЕС розвивають економічне співробітництво, вносячи свій внесок у діяльність Організації з питань Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ), становлення загальноєвропейського економічного простору, досягнення більш високого ступеню інтеграції держав Чорного моря у світову економіку.

Наступною принциповою особливістю ОЧЕС є те, що країни-засновники, ставлячи своєю метою розвиток співробітництва саме в сфері економіки, не розглядають цю мету як самодостатню. Розвиток господарських взаємозв'язків у концепції ОЧЕС знаходиться поруч із рішенням проблем соціального, екологічного і політичного характеру.

У концепції ОЧЕС регіональна ініціатива була відкритою світовим процесам. Її створення не

припускало прагнення до відокремлення від тенденцій глобалізації й інтеграції. Навпаки, країни-засновники ОЧЕС погоджувалися, що їхнє економічне співробітництво повинне розвиватися таким чином, щоб не перешкоджати зміцненню відносин із третіми країнами, включаючи міжнародні організації і Європейський Союз, а також співробітництву з іншими регіональними ініціативами.

Більше того, у “Босфорській заяві”, яка була прийнята одночасно з Декларацією про ЧЕС, наголошувалось, що Чорноморська ініціатива покликана сприяти будівництву нової європейської архітектури, зусилля країн мають бути спрямовані на розвиток процесів і створення структур європейської інтеграції [13]. Тобто, ОЧЕС розглядалась як майданчик для формування бази європейської інтеграції.

25-та річниця заснування Чорноморського економічного співробітництва спонукає до підведення підсумків ефективності цієї інституції в історичному і економічному контексті. Не зважаючи на швидкі зміни параметрів глобального середовища протягом усіх попередніх років здійснювалися практичні кроки з перетворення ОЧЕС в більш динамічну та результативну організацію, адаптовану до потреб країн регіону, який набуває все більшого значення.

На саміті 2012 року Організація затвердила основний стратегічний документ свого статутного призначення - «Економічний порядок денний: до посиленого партнерства» [14]. Цей інституційний дороговказ виходить з того, що країни-члени ОЧЕС мають намір використовувати найбільший потенціал Організації, як платформу діалогу, щоб відігравати більш активну, ефективну і конструктивну роль в просуванні спільної мети – створення мирного, стабільного і процвітаючого регіону в інтересах усіх зацікавлених сторін в дусі партнерства та підприємництва.

За цей час з регіональної ініціативи ОЧЕС перетворилась на повноформатну міжнародну організацію, в рамках якої співробітництво розвинулось у міжурядовому, міжпарламентському та підприємницькому вимірах і втілюється в цілу низку економічних проектів, які не лише підтримували розвиток національних економік, але й надавали їм кумулятивного поштовху.

Фінансовою базою їх імплементації був Чорноморський банк реконструкції і розвитку, що є на сьогодні найбільш успішним проектом співробіт-

ництва і динамічно розвивається, а також Фонд розвитку проектів та спонсорські внески окремих країн-членів Організації (Див.: Табл.1[15]).

Таблиця 1.

Кошти, виділені Радою Чорноморського банку торгівлі та розвитку для країн-членів ОЧЕС

Країна	кошти затверджені Радою ЧБТР млн.€	частка від усіх затверджених коштів %	фактично виділені кошти млн.€	вибрані кошти млн.€
Албанія	151,1	3,2	131,2	126,7
Арменія	241,5	5,1	191,2	213,3
Азербайджан	374,9	7,9	283,3	359,2
Болгарія	340,4	7,2	264,9	283,5
Грузія	192,0	4,1	172,2	274,1
Греція	472,5	10,0	335,3	325,0
Молдова	107,8	2,3	69,3	67,8
Румунія	449,0	9,5	314,6	329,7
Російська Федерація	1 017,0	21,5	840,2	886,3
Туреччина	853,0	18,0	641,0	958,0
Україна	539,0	11,4	405,0	456,2
<i>Разом</i>	4 738,2	100,0	3 648,2	4 279,8

Загальна сума коштів, виділених для країн-членів ОЧЕС Радою Чорноморського банку торгівлі та розвитку з часу його створення становить 4 738,2 млн. євро, з них 539,0 млн. євро, тобто 11,4 % від загальної суми – для України.

Створені інструменти багатосторонньої співпраці – десятки галузевих груп та підгруп, кожна з яких має багаторічні напрацювання у розробці програм співробітництва. Проекти ЧБТР торкалися різних галузей розвитку національних економік, зокрема і економіки України (Див.: Рис.1[16]). Найбільша частка фінансування припадала на сектор виробництва споживчих товарів - 31,9% загальної суми, що сприяло розвитку внутрішнього ринку і зайнятості.

Рис.1. Проекты ЧБТР в Україні по секторах економіки (у %)

Зазначеним документом, передусім, сформульовано два концептуальних підходи у подальшому розвитку регіонального співробітництва, а саме шляхом досягнення сталого розвитку та зміцнення проектно-орієнтованого підходу. При цьому, перший підхід передбачає посилення взаємодії країн-засновниць Організації з урахуванням принципу сталого розвитку в регіоні Чорного моря, спрямованого на забезпечення раціонального балансу між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та захистом навколишнього середовища.

Крім цього, визначено конкретні рекомендації з продовження прийняття принципів практики сталого розвитку до національного законодавства, державної політики та інституціональних механізмів в якості довгострокових цілей. Сформульовано пропозиції щодо забезпечення сталого розвитку людських ресурсів з належним урахуванням сформованих демографічних тенденцій в регіоні та їх вплив на зайнятість, освіту та навчання, охорону здоров'я та соціальні послуги, гендерну рівність, захист дітей, міграційну та соціальну інтеграцію.

Передбачено також залучення публічних та бізнес-організацій, а також засобів масової інформації та науково-академічної спільноти, щоб підвищити обізнаність громадськості та розуміння принципів сталого розвитку. Рекомендовано сприяти запровадженню екологічно-інноваційних технологій для підтримки стійкого економічного зростання.

Другий ключовий підхід визначає здійснення подальших кроків у напрямку консолідації проектно-орієнтовного виміру діяльності ОЧЕС, зокрема з реалізації уже існуючих та визначених нових проектів, що становлять спільний інтерес для країн-членів і будуть посилювати економічне співробітництво в регіоні, і в той же час заохочувати взаємодію між національними економіками країн ОЧЕС.

Сприяння економічному розвитку та співробітництву в регіоні ОЧЕС має бути забезпечено за допомогою:

- зосередження уваги на досяжних діях, програмах та спільних проектах, які можуть бути реалізовані в розумні терміни;
- реалізація регіональних, або транс-регіональних проектів, котрі безпосередньо сприяють успіху економічних реформ та демократичних перетворень;
- заохочення транскордонного співробітництва спрямованого на реалізацію проектів та програм узгоджених із зацікавленими державами-членами в інтересах місцевої громади;
- підвищення ролі приватного сектору в області розвитку можливих проектів в регіоні;
- зміцнення зв'язку між науково-дослідними установами для обміну ноу-хау і досвідом в області інноваційних проектів.

Розширення проектно-орієнтовного порядку денного ОЧЕС передбачається за допомогою за-

безпечення синергії між роботою ОЧЕС та Чорноморським банком торгівлі та розвитку, включаючи залучення іноземних інвестицій. Усе це потребує вивчення шляхів суттєвого збільшення ресурсів, наявних у Фонді розвитку проекту ЧЕС в тому числі за рахунок вкладу спостерігачів та галузевих партнерів по діалогу з інших доступних джерел і, відповідно, вдосконалення механізмів впливу країн-координаторів на відповідних напрямках регіонального співробітництва.

«Економічний порядок денний 2012» [17], так само як і Статут Організації [18], але в економічній сфері, визначав пріоритетні напрямки розвитку економічного співробітництва такі, як активізацію внутрішньо-регіональної торгівлі та інвестицій; співробітництво між митними органами та адміністраціями перетину кордону; розвиток ефективної регіональної транспортної мережі; забезпечення стабільного ринку енергетики; захист та збереження навколишнього середовища; забезпечення продовольчої безпеки; розвиток охорони здоров'я та фармацевтики; розвиток туризму та захист культурної спадщини; підтримка стабільного розвитку малих та середніх підприємств; тісніша співпраця у сфері банківської справи та фінансів; зміцнення регіонального співробітництва у наукових дослідженнях та впровадження нових технологій; формування сталого інформаційного суспільства з передовою інфраструктурою у сфері інформаційно-комунікативних технологій; узгодження та обмін економічними і соціальними статистичними даними; запровадження високих стандартів в освіті та навчанні; досягнення ефективного управління та верховенства закону: зміцнення потенціалу держав-членів у проведенні державної служби та державного управління реформами у сфері найкращих практик державного управління та адміністрування; боротьба з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків та зброї, тероризмом, корупцією та відмиванням коштів; співробітництво в нештатних ситуаціях. Фактично, стратегія співробітництва охоплювала усі сфери суспільно-економічного життя і була дороговказом на шляху конвергенції економік, яка має на меті їхнє посилення.

На засіданні Ради міністрів закордонних справ країн-членів ОЧЕС наприкінці того ж 2012 року був прийнятий документ під назвою «Шлях вперед для здійснення плану дій, щодо реалізації економічної програми в напрямку розширення Чорноморського економічного партнерства» [19],

для того щоб, забезпечити необхідну інституційну підтримку для реалізації «Економічного порядку 2012». Зокрема, Рада міністрів уповноважила допоміжні органи ОЧЕС співвідносити свою діяльність з пріоритетними діями «Економічного порядку денного 2012» для першого середньострокового періоду (2013-2015 рр.) [20].

Проект «Реалізація економічного порядку денного 2012» [21] розглядався на усіх зустрічах робочих груп у розрізі трьох пріоритетів у відповідних областях компетенції. Досягнуті домовленості щодо заходів, котрі мали бути реалізовані і визначили низку пріоритетних проектів знайшли підтвердження у 2016 році: на них була зосереджена увага робочої групи. У повній відповідності з раніше встановленими цілями Робоча група переглянула та затвердила їхню пріоритетність для наступного середньострокового періоду (2016-2018 рр.), а також визначила потенційні кінцеві результати і проекти.

Програма поточного піврічного головування Туреччини в ОЧЕС, яка була представлена у січні 2017 року «Зміцнення партнерства для сталого розвитку», і передбачила, передусім, імплементацію вищевказаного економічного дороговказу Організації, охопила усі ключові секторальні пріоритети. Зокрема у напрямку торгівлі та економічного розвитку програма головування передбачила підтримку зусиль, спрямованих на створення регіональної стратегії спрощення торгівлі між країнами регіону ОЧЕС. З цією метою було визначено напрями зміцнення співпраці з діловими колами держав-членів ОЧЕС і розробка практичних механізмів для усунення нетарифних бар'єрів в торгівлі і спрощення існуючих процедур перетину кордону. Фактично в програмне коло міждержавних економічних відносин включаються суб'єкти різного рівню, що означає посилення державно-приватного партнерства на міжнародному рівні.

Новим пріоритетом також стає заохочення ініціатив в області електронної комерції з метою створення умов для безперешкодної, безпечної і прозорої транскордонної електронної комерції в регіоні.

Відзначено, що сільське господарство та агропромисловий комплекс відіграють стратегічну роль в соціальній структурі і економічному розвитку всіх держав-членів ОЧЕС. Стале управління і використання природних ресурсів, включаючи землю, воду, повітря, клімат і енергетичні ресурси на користь сьогоднішніх та майбутніх поколінь є

важливими для всього регіону. Сільське господарство залишається переважним компонентом економічної структури регіону. Поглиблення співпраці між державами-членами в даній галузі сприятиме стабільності розвитку в секторі сільського господарства і агропромислового комплексу регіону, що покликано забезпечити створення нових робочих місць.

Реалізується політика, спрямована на підтримку малого і середнього підприємництва, що є основою сталої економіки та відіграє вирішальну роль в економічному і соціальному житті всіх держав-членів ОЧЕС. Враховано, що підприємницькі кола потребують спеціальної адаптованої політики та створення сприятливих умов для бізнесу.

Також програмою передбачено сприяння розвитку підприємницькій культурі та заходів зі збереження екосистеми в регіоні ОЧЕС, а також буде створено спеціальну програму навчання для тренерів-підприємців молоді, жінок, інвалідів і біженців.

Особливу увагу у цій програмі відводиться розвитку біржових інститутів, які є одним з визначальних факторів в залученні прямих іноземних інвестицій до країн регіону. При цьому береться до уваги, що Забезпечено обмін інформацією щодо останніх подій на ринках капіталу країн-членів ОЧЕС та обговоренні можливостей потенційної співпраці між біржовими інституціями регіону.

В енергетичній сфері передбачено надання сприяння у зміцненні енергетичної безпеки країн, впровадженню «зеленої енергетики» та досягненню сталого розвитку ринку енергоносіїв. Організований діалог за участю інститутів регулювання енергетики держав-членів ОЧЕС, який мав на меті визначити відповідні позиції для організації процесу сприяння посиленню взаємодії і розробці механізмів регулювання с сфері енергетиці.

Серед пріоритетних розглядалось також питання розширення співробітництва в галузі туризму, зважаючи на значний потенціал Чорноморського регіону, а також внесок туризму та культурного обміну в розвиток взаєморозуміння і дружніх відносин між народами регіону. Туризм як ключовий фактор розвитку галузі послуг, підтримання і нарощування потенціалу розвитку трудових ресурсів в цій сфері потребує розвитку спільної спеціальної мережі освіти, а отже реалізації спільних освітніх програм професійного туризму в державах-членах ОЧЕС в рамках двосторонніх і багатосторонніх угод. Зрозуміло, що метою є підвищення рівню

економічного розвитку країн, бо, з одного боку, це сприятиме розвитку туристичної галузі в країні, з іншого – забезпечуватиме робочими місцями громадян цих країн.

На порядку денному залишаються зусилля, спрямовані на створення економіки, яка ґрунтується на знаннях, відповідно – заохоченні наукових інновацій та сприяння обміну досвідом у досягненні найвищих стандартів і якості у всіх галузі освіти в країнах-членах ОЧЕС, зокрема, у науці, техніці, інженерії та математики.

Ювілейний Саміт 2017 року покликаний стати наріжним каменем в імплементації стратегічного документу “Економічного порядку 2012”, підтвердити стратегічний курс розвитку регіонального угруповання. Проте насправді ціла низка проблем, яка виникла в стосунках між країнами-членами ОЧЕС стала перешкодою на шляху успішної реалізації спільних проєктів. Ця теза стала провідною на Саміті. Зокрема президент Молдови І. Додон зазначав: «Ми підтримаємо ініціативи, покликані активізувати процеси співпраці в пріоритетних галузях, таких як економічне співробітництво, енергетична ефективність, взаємодія в галузі транспорту та інфраструктури, захист навколишнього середовища в Чорноморському басейні, розвиток туризму та культурного обміну. Вважаємо, що в цьому плані особливу роль відіграють спільні проєкти ОЧЕС з партнерами з Європейського Союзу, а також з іншими партнерами»[22]. «Наша організація була створена в дуже складний час, коли багато хто не вірив, що нам вдасться створити форму співпраці для різних країн Чорноморського регіону. Але ми стали не просто найбільшою міжнародною організацією, а прикладом того, як через загальні інтереси можна вирішувати спільні проблеми країн. Ми хочемо збільшити ефективність роботи секретаріату ОЧЕС, його робота приведе нас до хорошого регіонального співробітництва», - зазначив Глава МЗС Азербайджану Т. Тюркеш.» [23].

Водночас на Саміті було зазначено, що зараз ОЧЕС справедливо піддається різкій критиці як з боку сторонніх спостерігачів, так і її членів за свою неефективність.

Відзначалось, що ефективність діяльності ОЧЕС поки що не може бути оцінена високо. Порівнюючи цю ефективність, наприклад, з ефективністю діяльності Ради держав Балтійського моря (РДБМ) свого часу дослідники Фонду Конрада Аденауера зазначали, що незважаючи на схожий

характер двох організацій (структура, співробітництво країн «морського» регіону), на схожу фінансову слабкість, а також на більш ніж схожий набір пріоритетів співпраці, РДБМ працює в цілому ефективніше. Хоча прогнози на початку діяльності ОЧЕС були багато оптимістичніші.

Звичайно, щодо більшої порівняльної ефективності РДБМ, то цей факт може бути пояснений наступним:

- в регіоні БМ більш розвинені традиції співпраці і багато сильніші вже сформовані мережі цієї співпраці;

- регіон ЧС дуже різномірний (в тому числі і з причини зовнішньополітичної орієнтації держав-учасників) та досить бідний;

- регіон ЧС передбачає (через більшу охопленість території) більш масштабне співробітництво, ніж регіон БМ, а коштів у його розпорядженні менше, ніж у держав БМ.

Від самого початку ОЧЕС був хворий на регіональну нестабільність, стосунки країн підривали численні конфлікти, зокрема ті, що виникли на пострадянському просторі. У останні роки ситуація у регіоні значно погіршилася. Так у 2014 році Російська Федерація розпочала сплановану збройну агресію проти України, незаконно окупувала Автономну Республіку Крим та вторгнулась в окремі райони Донецької та Луганської областей України.

Поштовхом до цього очевидно стало рішення України розпочати імплементацію ЗВТ з ЄС і привело до застосовування Росією політично вмотивованих та недобросовісних торговельних обмежень. Московію також були запроваджені і транзитні обмеження, через які Україна втрачає щорічно близько 2% ВВП. Це – економічна війна, яка ведеться одним членом ОЧЕС проти іншого.

Та найголовніше, РДБМ виконав свою основну функцію - інтеграцію регіону до спільного європейського простору, тоді як мета (конвергенція з Європою) – основна серед цілей ОЧЕС досі не реалізована.

Слід погодитись із точкою зору дослідників сучасних інтеграційних процесів (до речі, в тім числі і російських), що нова концепція економічного співробітництва має полягати в тому, що в світові господарські зв'язки не повинні виступати заручниками політичної ситуації. Навпроти, політичні конфлікти можуть бути вирішені через економічне співробітництво, що створює необхідну атмосферу для пошуку конфліктуєчими сторонами взаємно прийнятих рішень з метою одержання обопіль-

ної вигоди. Причина цього в тім, що сучасний світ - мир взаємозалежності народів, у якому жодна країна не може процвітати самотійно і повинна діяти відповідно до правил, установленим світовим господарством у цілому [25, 47–89 р.].

На даному етапі низка нових факторів має визначати подальшу життєздатність ОЧЕС, а саме:

- прагматичний підхід, що припускає врахування корінних економічних інтересів країн-учасниць з особливим акцентом на специфічні умови і потреби країн з перехідною економікою;

- орієнтація на розробку конкретних проектів співробітництва в найважливіших галузях економіки: транспорті, зв'язку, енергетиці, торгівлі, сільському господарстві, туризмі, захисті навколишнього середовища, до виконання яких поряд з державними органами залучаються підприємницькі кола;

- розвиток як двосторонніх, так і багатосторонніх зв'язків в економічній сфері, що дозволяє реалізовувати проекти співробітництва на субрегіональному рівні;

- різноманіття інститутів, що залучаються до програм співробітництва: уряди, парламенти, приватний сектор, місцеві влади, фінансові установи, наукові співтовариства, неурядові організації й ін.;

- відкритість ОЧЕС європейському оточенню й усьому світові: економічне співробітництво в регіоні не тільки не перешкоджає, але сприяє розвиткові зв'язків країн-членів із третіми сторонами і співробітництву з іншими регіональними угрупованнями й ініціативами.

Ювілейний саміт насправді показав, що перед ОЧЕС постає завдання знайти відповіді на виклики, зумовлені регіональною та світовою нестабільністю, поглибленням кризових явищ у сфері політики, безпеки та економіки.

Географічна близькість, подібність соціально-економічних та політичних процесів у країнах регіону, їх переважна орієнтованість на європейську інтеграцію, необхідність стримування регіональних конфліктів, актуалізація енергоресурсного і транзитного потенціалу регіону для європейської та світової економіки – усе це сприяло процесам узгодження інтересів країн регіону та реалізації різноманітних проектів регіонального співробітництва.

Водночас, хоча різні країни – члени ОЧЕС по-різному бачать свої економічні інтереси, які необхідно реалізувати у контексті цього співробітництва, прийшло усвідомлення того, що безпекове

питання має посідати чільне місце серед інших проблем, які чекають на своє вирішення.

Ідеологія ОЧЕС побудована на принципі відокремлення економічної діяльності від політики. Усі структури ОЧЕС орієнтовані переважно на вирішення питань економічного співробітництва, реалізацію конкретних проєктів. Проте внаслідок значних суперечностей між країнами регіону та дії не завжди конструктивних зовнішніх впливів внутрішньо регіональні взаємодії між державами не отримали самостійної геополітичної основи з ядром спільних інтересів, що мало б призвести до утворення стійкої регіональної підсистеми міжнародних економічних відносин.

На жаль в сучасному світі економічні питання не можуть ефективно вирішуватись поза політичним контекстом і принцип взаємопов'язаності політики та економіки домінує. Прийшло усвідомлення того, що нехтування безпековими питаннями та політикою фактично призводить у багатьох випадках до гальмування реалізації економічних проєктів ОЧЕС. Так, наприклад, багаторічний проєкт будівництва кільцевої автомагістралі навколо Чорного моря довгі роки гальмувалося невирішеністю проблеми Абхазії та придністровського питання. Будівництво транспортних магістралей через південно-кавказький коридор також стикається з невирішеністю місцевих конфліктів. Боротьба за енергоресурси та шляхи їх транспортування є сферою інтересів таких зовнішніх сил, як США, РФ, ЄС, а отже, стають питаннями великої геополітики.

Результати Ювілейного саміту засвідчили, що країни-члени ОЧЕС перестали ігнорувати складну безпекову ситуацію в регіоні та визнали деструктивний вплив конфліктів на подальшу реалізацію Організацією її статутних цілей. Про це йшлося як у виступах учасників форуму та було відображено у підсумковій декларації саміту. Зокрема, учасники саміту усвідомили та той факт, що ОЧЕС має оперативніше реагувати не лише на економічні виклики регіонального та міжнародного середовища, яке постійно змінюється в умовах глобалізованого світу. Йдеться про політичну та економічну складові діяльності Організації.

В політичній частині для України стало важливим, що країни підкреслили бажання перетворити Чорноморський регіон в зону миру, стабільності та процвітання, підтверджуючи свою прихильність принципам Статуту ООН та Хельсінкського Підсумкового Акту, Паризького Статуту Нової Євро-

пи, а також загальновизнаним нормам та принципам міжнародного права. Учасники також підтвердили рішучість діяти в дусі дружби і добросусідства та зміцнювати взаємоповагу та довіру, діалог та співробітництво між країнами-членами.

В економічній частині наголос було зроблено на необхідності повноцінного включення ОЧЕС у процеси глобального економічного розвитку, долучення до відповідних транснаціональних інфраструктурних проєктів. Зокрема, учасники саміту домовилися підтримувати зусилля, спрямовані на забезпечення додаткових, безпечних та ефективних варіантів морського транспортування для існуючих і майбутніх потоків між державами-членами ОЧЕС, Європи та Азії, а також сприяти більш активній участі національних економік держав-членів ОЧЕС в світовій економіці. Визнано також, що добре розвинена інфраструктура інформаційно-комунікаційних мереж, таких як Трансєвразійська інформаційна супермагістраль є однією з основних технологічних систем забезпечення цифрових можливостей.

Третім ключовим напрямком завдань, визначених підсумковою декларацією саміту, стало розуміння усіма країнами-членами необхідності підключення ОЧЕС до вирішення сучасних викликів і загроз, які постають перед регіоном. Зокрема, учасники саміту відзначили, що рівень сучасної міграції та криза біженців, як це визнано ООН стали безпрецедентними з часів Другої світової війни. Підтвердили наміри солідарності та співробітництва у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб, мігрантів та біженців в регіоні ОЧЕС та поза його межами. Наголосили на нагальній необхідності усунення корінних причин цих наразі великих потоків людей. Підкреслено також готовність до розвитку та подальшого зміцнення плідної співпраці з іншими міжнародними і регіональними організаціями, установами та ініціативами на основі взаємного інтересу та поваги до інтересів суверенних держав.

Знайти відповіді на ці питання стане надзавданням українського головування у другому півріччі 2017 року. Головування України в ОЧЕС є слушною нагодою актуалізувати проблематику регіонального вектору зовнішньої політики нашої держави як важливого напрямку її прискореного розвитку і модернізації, а головне як ефективного важеля зміцнення її позицій у міжнародному безпековому середовищі.

ПОСИЛАННЯ.

1. Лук'яненко Д.Г. – Міжнародна економічна інтеграція. - К.: ВІПОЛ, 1996. – 247 с.
2. Поручник А.М. Интеграция Украины в мировое хозяйство – К.: 1994. – 183 с.
3. Філіпенко А.С., Балакін Р.Л. та ін. Міжнародні економічні відносини, система регулювання міжнародних економічних відносин. - К.: 1994. – 311 с.
4. Ciller T. BSEC plays an important role in restructuring the region - TURKISH DIGEST - News pot., Ankara, 8 May 1997. – 43 p.
5. Report of the Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the BSEC Member States (Yerevan, 28 April 2003) // BSEC Permanent International Secretariat – Istanbul, 2003. – 78 p.
6. Otay N.E., Ozkan S. Stochastic prediction of maritime accidents in the Strait of Istanbul. // Conf. on Oil Spills in the Mediterranean and Black Sea Regions. – Istanbul, 2003. – Pp.55-64.
7. Там само.
8. The Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation (Istanbul, 25 June 1992) // Black Sea Economic Cooperation, Handbook of Documents, Volume One/Two, BSEC Permanent International Secretariat, Istanbul, July 1995/ October 1996. – Pp. 85–114.
9. Otay N.E., Ozkan S. Stochastic prediction of maritime accidents in the Strait of Istanbul. // Conf. on Oil Spills in the Mediterranean and Black Sea Regions. – Istanbul, 2003. – Pp.55-64.
10. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation – Statutory Documents - BSEC Permanent International Secretariat (Second Edition) Istanbul, September 2004. – Pp.1–16.
11. The Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation (Istanbul, 25 June 1992) // Black Sea Economic Cooperation, Handbook of Documents, Volume One/Two, BSEC Permanent International Secretariat, Istanbul, July 1995/ October 1996. – Pp. 85–114.
- Developing entrepreneurship and a sustainable SME sector in BSEC countries. United Nations, Organization of Black Sea Economic Co-operation // Konrad Adenauer Foundation. – [http://www. Gm-unccd.org/Problems/econ6](http://www.Gm-unccd.org/Problems/econ6)
12. Istanbul Summit Declaration. - Meeting of Heads of State or Government of the Participating States of the Black Sea Economic Cooperation, Istanbul, 25 June 2002. - BSEC Permanent International Secretariat, Istanbul, November 2002. – 18 p.
13. The BSEC Economic Agenda - Towards an Enhanced BSEC Partnership. – The Twentieth Anniversary Istanbul Summit adopted documents, Istanbul, 26 June 2012, İstanbul – <http://www.bsec-organization.org/Downloads/Economic%20Agenda>
14. Doing business with the BSTDB – Project center of the Black Sea Trade and Development Bank - [http://www. bstdb.org/publications/Doing_Business_2016.pdf](http://www.bstdb.org/publications/Doing_Business_2016.pdf)
15. BSTDB: Ukraine Cumulative Portfolio – Project center of the Black Sea Trade and Development Bank - <http://www.bstdb.org/project-center>
16. The BSEC Economic Agenda - Towards an Enhanced BSEC Partnership. – The Twentieth Anniversary Istanbul Summit adopted documents, Istanbul, 26 June 2012, İstanbul – Pp.2–4.
17. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation – Statutory Documents - BSEC Permanent International Secretariat (Second Edition) Istanbul, September 2004. – Pp.2-5.
18. Way forward for and action plan on the implementation of the BSEC Economic Agenda 2012 - Report of the Twenty Seventh Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the BSEC Member States (Istanbul, 15 December, 2012) // BSEC Permanent International Secretariat – Istanbul, 2012. – Pp.6–7.
19. BSEC Economic agenda: priorities for the second medium-term (2016-2018) - Report of the Twenty Seventh Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the BSEC Member States (Istanbul, 15 December, 2012) // BSEC Permanent International Secretariat – Istanbul, 2012. – Pp.16–18.
20. Reports of the meetings of the BSEC Working Groups - BSEC Permanent International Secretariat - [http://www. bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx](http://www.bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx)
21. И.Додон на саммите в Турции озвучил главные направления сотрудничества Молдовы и ОЧЭС – [http:// golos.md/igor-dodon-na-sammite-v-turcii-ozvuchil-glavnye-napravleniya-sotrudnichestva-moldovy-i-oches---93183.html](http://golos.md/igor-dodon-na-sammite-v-turcii-ozvuchil-glavnye-napravleniya-sotrudnichestva-moldovy-i-oches---93183.html)
22. Т.Тюркеш ОЧЭС нуждается в реформировании для более эффективной работы – <https://report.az/ru/drugie-strany/tugrul-tyrkesh-oches-nuzhdaetsya-v-reformirov>
23. Developing entrepreneurship and a sustainable SME sector in BSEC countries. United Nations, Organization of Black Sea Economic Co-operation // Konrad Adenauer Foundation. – [http://www. Gm-unccd.org/Problems/econ6](http://www.Gm-unccd.org/Problems/econ6)
24. Кононенко А., Ярмиш А. ЧЕС: наближення до нової якості // Політика і час. – 2007. - № 9. – С. 17 – 23.

Khomanets V. 25 years of BSEC: summary for the sake of the future / Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

The article summarizes the achievements and evaluated the effectiveness of the BSEC. It is shown that its practical conceptual model remains in a state of uncertainty with the status of subsidiary structure of pan-European integration process and with the prospect of possible formation of self-reliance regional integration system. The final choice of the BSECs model for future development is related to its international importance and the functions, that it will manage to take over in the formation of effective regional security system.

Keywords: BSEC, regional integration, BSEC statutory tasks, security dimension of economic integration, regional economic development strategy.

Хоманец В. А. 25 лет ОЧЭС: итоги ради будущего / Министерство иностранных дел Украины

В статье подытожено достижения и оценивается эффективность деятельности ОЧЭС. Показано, что ее практическая концептуальная модель остается в состоянии неопределенности со статусом вспомогательной структуры общеевропейского интеграционного процесса и возможной перспективой формирования самостоятельной региональной системы интеграции. С окончательным выбором модели будущего развития связаны ее международная роль и те функции, которые сможет взять на себя ОЧЭС при формировании эффективной региональной системы безопасности.

Ключевые слова: ОЧЭС, региональная интеграция, уставные задачи ОЧЭС, аспекты безопасности экономической интеграции, экономическая стратегия развития региона.

Стаття надійшла до редакції: 17.01.2017

Рекомендовано до друку: 07.02.2017